

А.Г. МИХАЙЛИК,

кандидат педагогічних наук, професор,
м. Миколаїв

КУЛЬТУРА ВІЛЬНОГО ЧАСУ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У кожної людини є свій життєвий шлях, соціальний простір, який розпочинається і закінчується в часі. У часі існують держави, культури і цивілізації. Людська історія – це історія часу. За рамками часу люди, тварини і рослини існувати не можуть. Час складає головну умову існування ноосфери, енергетичну базу культури. У різні епохи люди намагались розгадати сутність часу, його функції та місце серед таких глобальних явищ як природа, культура і людина.

Стосовно людини час визначає тривалість її життя. Людина народжується, живе і помирає в часі, але час не тільки окреслює тривалість людського віку. Він виконує функцію планування, організації та стимулювання людської діяльності. Людина залежить від часу не менше ніж від природи та культури. У часі людина створює і використовує цінності культури, формується як особистість.

Існують тісні зв'язки між культурою та часом. Культура завжди залежала від часу. У часі вона зароджувалась, функціонувала та занепадала. Час «замовляв» культурі ті чи інші цінності, архітектуру, літературу, мистецькі стилі, технології, які б відповідали вимогам часу. А з іншого боку, сприйняття часу, його ритми і використання залежали від культури особистості та суспільства. Культура наповнює час змістом, олюднює його, виробляє засоби фіксації часу, навчає людей цінувати час.

Можна стверджувати, що природа, культура і час – це природно-соціальна система, яка забезпечує існування людини і культури.

З погляду науки соціальний час розподіляється на робочий, соціально-побутовий та вільний. Вільний час має в собі час, який називають дозвіллям.

У наш час соціологи часто звертаються до вивчення ролі дозвілля в житті людей, до в'яснення різниці між вільним часом і дозвіллям. Таке питання має не тільки теоретичне значення, але і практичне, особливо, коли мова йде про регулювання вільного часу.

Сутність часу полягає в тому, що час – це володар не тільки по відношенню до людини, але і до існування нашої планети, природи і взагалі до життя. Час поділяється на фізичний і соціальний. Фізичний час – це астрономічний час руху планет, час обертання Землі, час виникнення і існування природних видів.

Соціальний час сприймається як послідовна зміна явищ, подій, поколінь людства. На своєму досвіді люди знають, що час іде тільки уперед, він не має зворотного шляху. Він не зворотній і нестриманий. Нікому не вдалось його зупинити, або повернути назад. Все живе, в тому числі і людина, народжується, живе і помирає в часі. У людей часто виникало бажання підкорити час, призупинити старіння, перемогти смерть, використати час для своїх потреб. Такі старання були марними. Час ніколи не піддавався людині, скоріше навпаки – людина, кожен її крок відбувалися в часі. Вона народжувалась в часі, в часі проходило її дитинство, в часі вона жила, працювала і в часі йшла в інший світ. Люди поділяли соціальний час на час дитинства, юності, навчання, дорослості, час старіння. Частина соціального часу виділялась на діяльність у сфері дозвілля. В кінцевому варіанті успішність людського життя завжди залежала від того, як сприймається час, оцінюється і якою діяльністю наповнюється. Час, витрачений на користь, завжди буде приносити добрі результати і навпаки.

В історії культури різних епох багато дискутували про сутність часу, і такі дискусії продовжуються до сих пір. Інтерес викликають такі питання:

- час є об'єктивним явищем чи конструкцією людей;
- має час єдину систему виміру чи багато, чи в різні епохи існувало багато часових систем;
- чи можливо «накопичувати» час, створювати його запас для подальшого використання, чи час втрачається безповоротно;
- як різняться між собою фізичний, астрономічний, історичний, культурний і особистий час?

Велику наукову увагу вільному часу в «Капіталі» приділяв К. Маркс, вважав його істинним багатством. Він підкреслював: «Вільний час є велике багатство: зокрема для вживання продуктів, зокрема для вільної діяльності». К. Маркс чітко вказує на призначення вільного часу. Вільний час залишається вільним для задоволень, для дозвілля, в результаті чого відкривається простір для вільної діяльності і розвитку.

На превеликий жаль, люди ще не відносяться до вільного часу як до істинного багатства. Негативних прикладів дуже багато. Вчені підраховали, що у деяких людей паління займає в житті 2–3 роки. Сучасна людина в рамках свого життя в сукупності має 20–25 років вільного часу. Така кількість часу дійсно складає велике багатство. Якщо його розумно використати для свого розвитку, творчості, засвоєння цінностей, культури, то він перетвориться на багатство.

Соціальний час по відношенню до людини має такі розділи: робочий час, комунально-побутовий, фізіологічний час, вільний час і дозвілля.

Функції вільного часу:

- споживання матеріальних і духовних цінностей;
- відновлення фізичних і духовних сил, на усунення стресового стану, переключення людської психіки на інші види діяльності;
- підвищення кваліфікації, заняття раціоналізаторством;

- виховання дітей, догляд за ними;
- дозвілля.

Різниця між вільним часом і дозвіллям така, що вільний час перетворюється в дозвілля лише в тому випадку, коли він використовується людиною для вільних видів діяльності. Якщо цього не відбувається, то вільний час просто пропадає. Виходячи з цього, неможливо ставити знак рівності між вільним часом і дозвіллям. Вільний час – це лише часовий простір, який може стати при прагненнях людини дозвіллям, а може і не стати таким. Щоб вільний час перетворювався на дозвілля необхідно навчати людей його цінувати і зберігати, як суспільне та індивідуальне багатство. У минулі часи народна педагогіка допомагала молодим людям включатись в проведення обрядів, ритуалів, релігійних і народних свят, які відбувались у вільний час. Таким чином вільний час заповнювався соціально значимою діяльністю.

Багато людей не бачать різниці в термінах «вільний час» і «дозвілля».

Що ж таке дозвілля? Дозвілля – це вільний час, в рамках якого людина добровільно вибирає для себе види культурних занять, які відповідають її інтересам, здібностям. Дозвілля є діяльність в період вільного часу, яка позбавлена матеріальної зацікавленості, воно дається людині безкоштовно. У науковій літературі існують різні підходи щодо визначення видів дозвілля. Так Г.Г. Волощенко в авторефераті докторської дисертації «Досуг как явление культуры: генезис и развитие» розділяє дозвілля на три частини: «праздное», «высокий досуг» і «высший досуг».

Л.И. Михайлова у роботі «Соціологія культури» характеризує дозвілля як спілкування, простий відпочинок, прогулянки, зняття психологічної напруги, розваги і т. ін. В даному разі Михайлова розглядає зміст дозвілля як нескладні заняття, які направлені на відпочинок і відновлення людських сил. Серйозні і більш складні культурні заняття вона виносить за рамки дозвілля, називає такі заняття більш високою діяльністю. Це сукупність занять, в процесі якої відбувається удосконалення і розвиток особистості. До таких занять Михайлова відносить творчість, навчання, самоосвіту, заняття фізкультурою. Це також любительські заняття різними ремеслами, виховання дітей, яке виходить за рамки обов'язкового догляду.

Канадський дослідник Р.А. Стеббінс розділяє дозвілля на «серйозне» і «випадкове». На його думку, серйозне дозвілля – це самореалізація, духовне зростання, відродження і оновлення особистості. **Серйозне** дозвілля відрізняється унікальним духом групової діяльності соціального світу. **Випадкове** дозвілля характеризується короткочасною діяльністю, яке не потребує навчання. До випадкового дозвілля відносять прогулянки, легкі бесіди, посиділки, азартні ігри та інше

На наш погляд, найбільш вдало аргументує різні рівні дозвілля Е. В. Соколов. До першого рівня він відносить відпочинок, який слідує після праці. В період відпочинку людина ліквідує фізичну втому, відволікається від службових обов'язків, від робочого ритму. Це може бути просте сидіння або лежання на дивані, ігри з дітьми, прослуховування приємної легкої музики.

Більш високим рівнем дозвілля можуть бути розваги, більярд, шашки, шахи, спортивні ігри. Якщо потреба у відпочинку диктується зняттям фізичної втоми, то розваги покликані вернути людині емоційно-психічний стан. Особливо розваги потрібні людям, які монотонно працюють, мало рухаються, виконують одноманітні операції на роботі.

Третій рівень дозвілля – це освіта. Перші два рівні покликані завершити відновлення фізичних і розумових сил людини. Освіта визиває потребу в інформації, поповнення знань. До третього рівня можна віднести заняття у вечірніх школах, вузах, читання цікавих книг, самоосвіту, колекціонування, відвідування бібліотек, зустріч з цікавими людьми.

Четвертий рівень дозвілля – це творчість, творчість як самий високий вид духовних занять. Творчість як створення музики, живописних робіт, фоторобіт. До творчості можна віднести участь у ВІА, заняття танцями, технічною творчістю. Дослідники і психологи доказали, що людина, яка займається творчістю у вільний час, творчо відноситься і до своєї основної роботи.

П'ятий рівень дозвілля – це свято. Свята закріплюють важливі події, підсумовують наслідки виконання важливих робіт. Свято наповнює людину новою енергетикою, надає відчуття оновлення життя, підвищує психічний настрій та оптимізм.

Останній рівень – філософсько-поетичне дозвілля. На цьому рівні людина може писати вірші, виражати в них красу природи, красу квітів, приймати участь в дискусіях про місце людини у цьому світі, включатись у філософські бесіди.

Слід сказати про те, що чимала частина людей займається асоціальними видами дозвілля. Це гра в карти, паління, вживання алкоголю, різні ігри на гроші, компанії наркоманів. Такі види занять тринькають вільний час, заповнюють його шкідливими для суспільства і для здоров'я людини заняттями. З такими людьми потрібно проводити просвітницьку роботу, залучати до корисної культурної діяльності, підвищувати їх загальнокультурний рівень, розказувати про дуже негативний вплив таких занять на їх здоров'я.

Історія розвитку культури засвідчує той факт, що у всі історичні епохи люди наполегливо шукали можливостей «осідлати» час. Вони придумали годинники, календарі, розклади руху поїздів, літаків, придумали свята, при допомозі яких відмічають новий рік, ювілеї, релігійні свята і дати. Для дбайливого використання часу люди створили комп'ютери, мобільні телефони та інші електронні засоби. Можна говорити про цілу систему фіксації часу, яка організує людей, допомагає їм планувати важливі роботи, поїздки, дні народження і таке інше.

Високу оцінку використання вільного часу залишив східний мудрець Омар Хаям. За його словами існують «два наймудріших вчителя: життя і час. З одного боку, життя показує, як потрібно цінувати час, а час – як потрібно цінувати життя».

Список використаних джерел:

1. Иконникова, С.Н. Диалог о культуре [Текст] / С.Н. Иконникова. – Л., Лениздат, 1987 – гл. VI
2. Трегубов, Б.А. Свободное время молодежи. Сущность, типология, управление [Текст] / Б.А. Трегубова. – СПб: Издательство С-Петербургского университета, 1991 г.
3. Стеббинс, Р.А. Свободное время: к оптимальному стилю досуга (взгляд из Канады) [Текст] / Р.А. Стеббинс // Социологические исследования – 2000. - № 7. – С. 64-67
4. Теория культуры [Текст]: учебное пособие / Под. ред. С.Н. Иконниковой, В.П.Большакова. – СПб.: Питер, 2008. – 592 с.
5. Культурологія [Текст]: навчальний посібник / За ред. В.М. Пічі. – Львів, 2008.
6. Волощенко, Г.Г. Досуг как явление культуры: генезис и развитие [Текст]: Автореф. дисс. на соиск. уч. ст. докт. культурологии / Г.Г., Волощенко. – Омск, 2006.